

Короткий вступ до відкритого доступу

Література у відкритому доступі — це безкоштовна он-лайнова література у цифровому форматі, вільна від більшості копірайтів і ліцензійних застережень. Інтернет і автор як власник копірайту уможливають існування такої літератури.

З огляду на те, що у багатьох царинах наук наукові журнали не сплачують гонорари своїм авторам, автори активно погоджуються на відкритий доступ без втрати прибутків. Відмінність науковців і дослідників від більшості музикантів і творців фільмів у контексті сплати гонорарів очевидна. Отже, контроверсійні погляди на відкритий доступ до музики й фільмів не поширюються на науково-дослідницьку літературу.

Відкритий доступ повною мірою сумісний із рецензуванням і критичними оглядами й усі провідні ініціативи відкритого доступу до науково-дослідницької літератури наполягають на їхній важливості. Над статтями працюють як автори, так і редактори журналів і рецензенти шляхом наукової експертизи текстів.

Видання текстів у відкритому доступі не безкоштовне, хоча й значно дешевше, ніж звична для нас друкована література. Вочевидь річ не у пошуці шляхів безкоштовного видання дослідницької літератури, а у віднайденні ліпших способів сплати видатків, ніж стягування коштів із читачів із обмеженням їхнього доступу до текстів. Існують різні бізнес-моделі відкритого доступу в залежності від шляхів його забезпечення.

Відкритий доступ до дослідницької літератури забезпечується двома шляхами: через журнали відкритого доступу, або архіви чи репозитарії відкритого доступу.

- **Архіви чи репозитарії відкритого доступу** не передбачають рецензування чи критичних оглядів, проте безкоштовно й безперешкодно пропонують свої ресурси широкому загалу. Такими ресурсами можуть бути як нерецenzовані недруковані матеріали (препринти), так і відрецензовані й друковані постпринти, або і ті й інші. Архіви можуть належати організаціям (університетам, лабораторіям, тощо), або дисциплінам (фізика, економіка, тощо). Автори мають право архівувати свої недруковані матеріали без будь-яких дозволів, а щодо постпринтів, то більшість журналів уже дозволяє авторам архівувати їхні надруковані статті. Якщо архіви підтримують протокол обміну метаданими Ініціативи Відкритих Архівів (OAI), то вони сумісні з іншими ресурсами і користувачі можуть знайти матеріали таких архівів навіть не знаючи про їхнє існування, розташування й зміст. Нині існує безкоштовне програмне забезпечення із відкритим кодом для створення й підтримки таких OAI-сумісних архівів, яке активно застосовується у світі. Вартість таких архівів прийнятна — трохи дискового простору на сервері та кілька робочих годин технічного фахівця для налаштування архіву.
- **Журнали відкритого доступу** здійснюють експертну оцінку текстів і публікують затверджені матеріали у безперешкодному доступі. Видатки на такі журнали складаються з вартості рецензування, підготовки рукописів і простору на сервері. Журнали відкритого доступу сплачують свої видатки так само як теле- і радіокомпанії — платить той, хто зацікавлений у поширенні інформації, тоді як доступ до неї безкоштовний для кожного за наявності належного обладнання. На практиці це означає, що журнали отримують субсидії від університетів чи наукових товариств. Або, що редакції журналів встановлюють внески за обробку затверджених до публікації статей для авторів чи спонсорів (роботодавця, організації, яка фінансує дослідження, тощо). Обсяг таких внесків є досить гнучким. Вочевидь, за наявності субсидій публікації у журналах безкоштовні. Зменшення обсягів субсидій чи розмірів внесків досягається за рахунок прибутків від інших публікацій, реклами, платних оголошень, додаткових послуг. Існують організації та консорціуми, які надають знижки для таких внесків. Або якщо науково-освітня організація планує впродовж року публікувати тексти співробітників у журналі відкритого доступу, то внесок сплачує вона, а не автори. У будь-якому разі простір для творчих підходів до розвитку журналів відкритого доступу безмежний, а їхній потенціал — очевидний.

<http://www.earlham.edu/~peters/fos/brief.htm>

Пітер Субер,
Директор Проекту Відкритого доступу, Public Knowledge,
Професор філософії, Earlham College,
Провідний дослідник, SPARC,
peters@earlham.edu

Довший вступ із посилання на дотичні матеріали міститься в Огляді відкритого доступу Пітера Субера:
<http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>

Copyright © 2004-2005, Пітер Субер. Це документ відкритого доступу.